

Ἡ «ζηλευτή» ζωὴ τῶν ραγιάδων στὴν Τουρκοκρατία

Δὲν δυσκολεύεται κανεὶς νὰ διαπιστώσει ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια παρατηρεῖται μιὰ τάση ὠραιοποίησης τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἄν μὴ τι ἄλλο, πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἐρωτοῦν ἀνοικτὰ: Μήπως ὅλα αὐτὰ πού ἔχουμε συνθίσει νὰ ἀκοῦμε γιὰ «μαύρη» σκληριά, γιὰ βαρὺ ζυγὸ τῆς δουλείας κτλ. δὲν εἶναι τελικὰ παρὰ ὑπερβολὴς μιᾶς ἐθνοκεντρικῆς προπαγάνδας, τὶς ὁποῖες ὁ ἀντικειμενικὸς ἱστορικὸς μελετητὴς πρέπει νὰ τοημήσει νὰ ξεπεράσει;

Εἶναι χρήσιμο, λοιπόν, νὰ φέρουμε στὴ σκέψη μας τὶς πραγματικὰ ζοφερὰ συνθήκες μέσα στὶς ὁποῖες ζοῦσαν οἱ ραγιάδες στὰ χρόνια τῆς τουρκικῆς σκληριάς. Διότι, ἀκόμη κι ὅταν κάνουμε λόγὸ γιὰ «σκοτάδι» τῆς τουρκικῆς σκληριάς, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι σπανίως συνειδητοποιοῦμε στὶς πραγματικὲς τῆς διαστάσεις τὴ ζοφερὴ πραγματικότητα πού κρύβεται πίσω ἀπὸ τὶς βαριὲς αὐτὲς λέξεις.

* * *

Ἄς σκεφθοῦμε, κατὰ πρῶτον, κάτι φαινομενικὰ «πεζό»: τὴ φορολογία.

Ὁ λεγόμενος «κεφαλικὸς φόρος», πού ἐπιβλήθηκε στοὺς ραγιάδες ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν Ἄλωση, ἦταν ὁ ἐτήσιος φόρος πού ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ καταβάλλουν ὅλοι οἱ μὴ μουσουλμᾶνοι ὑπήκοοι τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα... νὰ ζοῦν... Γι' αὐτὸ ἀλλήλωσε καὶ λεγόταν «κεφαλικὸς φόρος». Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι στοὺς ραγιάδες πού τὸν πλήρωναν χορηγεῖτο ἀπὸ τοὺς φοροεισπράκτορες προσωπικὴ ἀπόδειξη, διαφορετικοῦ χρώματος κάθε χρόνο, πού ἔγραφε: «Ὁ φέρων τὸ παρὸν ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ φέρῃ ἐπὶ ἐν ἔτος τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ».

Ἄς τὸ μεταφέρουμε αὐτὸ στὸν ἑαυτό μας. Καὶ αὐτό, γιατί πολλὴ συχνὰ καὶ ἐμεῖς σήμερα δυσνασχετοῦμε μὲ τὰ φορολογικὰ βάρη στὰ ὁποῖα καλοῦμαστε νὰ ἀνταποκριθοῦμε καὶ λέμε: «Τί ἄλλο θὰ βροῦν νὰ φορολογήσουν;» – Ἄλλὰ δὲν πάει βέβαια τὸ μυαλό μας ὅτι θὰ μπορούσαμε ποτὲ νὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουμε φόρο, γιὰ νὰ μᾶς ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα στὴ ζωὴ!

Πέραν τούτου, καὶ τὰ ἴδια τὰ ποσὰ πού καλοῦνταν νὰ πληρώσουν ὡς φορολογία οἱ ραγιάδες

ήταν πραγματικά δυσβάστακτα. Μέχρι σήμερα χρησιμοποιούμε τη λέξη «*χαράτσι*», κληρονομιά της Τουρκοκρατίας, για κάθε δυσβάστακτο φόρο που προκαλεί το λαϊκό αίσθημα.

Και δὲν ἦταν κἄν μόνο αὐτοὶ οἱ γνωστοὶ σὲ ὅλους μας φόροι. Ἦταν καὶ μιὰ πληιάδα μικρότερων καὶ ἔκτακτων φόρων, ποὺ ἔκαναν τὴ ζωὴ τῶν ραγιᾶδων ἀφόρητη. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι προβλεπόταν μέχρι καὶ εἰδικὸς φόρος γιὰ τοὺς ραγιᾶδες ποὺ διατηροῦσαν μακριὰ μαλλιά (καὶ ἀπὸ αὐτό, πάλη, μᾶς ἔχει μείνει κληρονομιά στὴ νέα ἑλληνικὴ ἢ ἔκφραση: «*χρωσάει τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς του*»). Σύμφωνα μάλιστα μὲ μιὰ ἑρμηνεία, πολλοὶ ἀγωνιστὲς τοῦ '21 ἔτρεφαν ἐπιδεικτικὰ μακριὰ κόμη, ἀκριβῶς γιὰ νὰ διαδηλώσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν περιφρόνησὴ τους πρὸς τὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία.

εἰσέπρατταν ἀπὸ τοὺς ραγιᾶδες – ἀρκεῖ νὰ ἀπέδιδαν στὸν Σουλτᾶνο τὸ ποσὸ ποὺ αὐτὸς ἀπαιτοῦσε.

Ἐννοεῖται ὅτι κάποιοι κοτσαμπάσδες κερδοσκοποῦσαν ἀσυστόλως. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό, μέχρι τὸ νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι τοὺς ραγιᾶδες δὲν τοὺς καταπίεζαν οἱ Ὀθωμανοί, ἀλλὰ οἱ κοτσαμπάσδες, ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἀπόσταση εἶναι τεράστια. Δέστε ἓνα ἀνάλογο: «Ὅταν οἱ ναζὶ προώθησαν τὴν «τελικὴ λύση» τοῦ ἑβραϊκοῦ ζητήματος, ὅπως τὴν ὀνόμασαν, στὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, τὰ ὁποῖα ἦταν στὴν πραγματικότητα στρατόπεδα ἐξοντώσεως, γιὰ τὴ διευκόλυνση τῆς διαδικασίας, ὄριζαν κάποιους ἀπὸ τοὺς Ἑβραῖους ὡς ὑπεύθυνους, ὑπόλογους ἀπέναντι στοὺς ναζὶ ἀξιωματικούς γιὰ τὴν τήρηση τῆς τάξεως. Αὐτοί, οἱ λεγόμενοι «κάπο», τρέφονταν

Ὁ λεγόμενος «κεφαλικὸς φόρος», ποὺ ἐπιβλήθηκε στοὺς ραγιᾶδες ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν Ἄλωση, ἦταν ὁ ἐτήσιος φόρος ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ καταβάλῃουν ὅλοι οἱ μὴ μουσουλμᾶνοι ὑπῆκοοι τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα... νὰ ζοῦν...

Γι' αὐτὸ ἄλλιωστε καὶ λεγόταν «κεφαλικὸς φόρος».

Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι στοὺς ραγιᾶδες ποὺ τὸν πλήρωναν χορηγεῖτο ἀπὸ τοὺς φοροεισπράκτορες προσωπικὴ ἀπόδειξη, διαφορετικοῦ χρώματος κάθε χρόνο, ποὺ ἔγραφε: «*Ὁ φέρων τὸ παρὸν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ φέρῃ ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ*».

Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι πρέπει ἐδῶ νὰ ἀντικρούσουμε μιὰ συνήθη ἔνσταση: ὅτι αὐτοὶ ποὺ πραγματικὰ καταπίεζαν τοὺς ραγιᾶδες, ὅπως ἴσως κάποιοι, δὲν ἦταν οἱ Ὀθωμανοί· ἦταν οἱ κοτσαμπάσδες. Οἱ *κοτσαμπάσδες* (ἀπὸ τὸ τουρκικὸ *kocabaşı*, *koca* = μεγάλος + *baş* = κεφάλι), δηλαδὴ οἱ *πρόκριτοι* (ἢ *προεστοί*, *προεστῶτες*, *δημογέροντες*, *πρωτόγεροι*), ἦταν ραγιᾶδες μὲ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπιφάνεια, ποὺ ἐκλέγονταν, εἴτε διὰ βoῆς ἀπὸ τὴν τοπικὴ κοινωνία εἴτε ἀπὸ τοὺς *δημογέροντες* τῶν χωριῶν τῆς περιφέρειας ποὺ ἐκπροσωποῦσαν, μὲ τὴν ἐκλογή τους βεβαίως νὰ ἐπικυρώνεται ἀπὸ τὸν τοπικὸ πασᾶ. Αὐτοὶ ἦταν ὑπόλογοι ἀπέναντι στὴν ὀθωμανικὴ διοίκηση καὶ εἶχαν τὴν εὐθύνη τῆς συγκέντρωσης καὶ ἀπόδοσης τῶν φόρων. Οἱ ἴδιοι ἀπολάμβαναν κάποια προνόμια. Γιὰ τὴ θέση τους δὲν προβλεπόταν ἀμοιβὴ ἀπὸ τὸ ὀθωμανικὸ ταμεῖο, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι εἶχαν τὴν ἐξουσία νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν ἀμοιβή τους ἀπὸ τὰ χρήματα ποὺ

καλύτερα ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους, ἀπολάμβαναν κάποια προνόμια καὶ συχνὰ καταπίεζαν ἀφόρητα τοὺς συμπατριῶτές τους Ἑβραῖους, ἔχοντας τὴν ψευδαίσθηση ὅτι οἱ ἴδιοι εἶχαν ξεχωρισθεῖ. Ἀλλὰ μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια ἐρχόταν ἡ στιγμή ποὺ βᾶδιζαν καὶ οἱ ἴδιοι τὸν δρόμο πρὸς τοὺς θαλάμους ἀερίων, σὰν γιὰ μιὰ διαρκῆ ὑπόμνηση ὅτι ὁ Ἑβραῖος οὔτε ἦταν οὔτε καὶ θὰ γινόταν ποτὲ Ἄριος. Ἡ ἀναλογία εἶναι σαφής: Οἱ κοτσαμπάσδες ἦταν συχνὰ, θὰ λέγαμε, οἱ «κάπο» τῆς ὀθωμανικῆς διοίκησης. Καὶ δὲν δυσκολεύεται νὰ ἀντιληφθεῖ κανεὶς τί θέλομε νὰ ποῦμε: Οὐδεὶς ἀντιλέγει ὅτι οἱ «κάπο» καταπίεζαν τοὺς συμπατριῶτές τους. Ἀλλὰ τὸ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι τὸ Ὀλοκαύτωμα δὲν τὸ ἔκαναν οἱ ναζὶ, ἀλλὰ Ἑβραῖοι, θὰ ἦταν τοῦλάχιστον ἐξωφρενικὸ. Ἀκριβῶς τόσο ἐξωφρενικὸ, ὅσο ἐξωφρενικὸ εἶναι τὸ νὰ λέγει κανεὶς ὅτι τοὺς ραγιᾶδες δὲν τοὺς καταπίεζαν οἱ Ὀθωμανοί, ἀλλὰ οἱ κοτσαμπάσδες.

Άφου ἀπαντήσαμε σὲ αὐτὴ τὴν ἔνσταση, εἶναι χρῆσιμο, κλείνοντας τὴν ἀναφορὰ μας στὴ φορολογία, νὰ ἐπιστρέψουμε ἐκ νέου στὴ ζοφερὴ πραγματικότητα ποὺ ἀντιπροσώπευαν γιὰ τοὺς ραγιᾶδες οἱ βαρεῖς καὶ δυσβάστακτοι φόροι.

Τὸ πόσο ἄδικοι, βαρεῖς καὶ δυσβάστακτοι ἦταν οἱ φόροι ποὺ ἐπιβάρυναν τοὺς ραγιᾶδες τὸ μαρτυρεῖ μὲ τὸν πιὸ ἀψευδῆ καὶ ἀπροσδόκητο τρόπο ἓνα σχετικά ἄγνωστο δημοτικὸ τραγούδι. Τὸ δημοτικὸ αὐτὸ τραγούδι ἀναφέρεται σὲ ἓνα πραγματικὸ γεγονός: Κάποτε, περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, τὰ εὐγενέστερα Τουρκόπουλα τοῦ Μυστρᾶ ξεκίνησαν γιὰ μιὰ ἐκδρομὴ στὸ ὄροπέδιο τοῦ Πάρνωννα, ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται ἡ γνωστὴ Μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Κατὰ τὴν ἐπιστροφή τους, ὅμως, ἔπεσαν σὲ ἐνέδρα τοῦ φοβεροῦ κλεφταρματολοῦ Καπετὰν Ζαχαριᾶ, καὶ ἀκολούθησε μεγάλου φονικό. Μόλις τὰ τρομερὰ νέα ἔφθασαν στὸ Μυστρᾶ, οἱ χανούμισσες, δηλαδὴ οἱ μαννάδες καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Τούρκων ποὺ εἶχαν σκοτωθεῖ, ἄρχισαν νὰ κλαῖνε καὶ νὰ ὀδύρονται γιὰ τὸ μεγάλο κακὸ ποὺ τὶς εἶχε βρεῖ. Καὶ ἐδῶ ἔρχεται τὸ παράδοξο: Οἱ χανούμισσες δὲν τὰ εἶχαν μὲ τοὺς Ἕλληνας! Ὁχι! Τὴν εὐθύνη τὴν ἔριχναν στὴν «ἀφεντιά», δηλαδὴ στοὺς Τούρκους ἀφέντες, καὶ στὸν *ζαπίτη*, τὸν ἐπικεφαλῆς τῶν τοπικῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων, ποὺ ἐπέβαλλαν στοὺς ραγιᾶδες τὸ *ταξίλι*, τὴν ἐξοντωτικὴ φορολογία, γιὰ νὰ τρῶνε οἱ *μιμπασηδες*, οἱ Τούρκοι ἀξιωματοῦχοι· ἀπειλοῦσαν μάλιστα νὰ κάνουν «*ἀριζιάλι*», δηλαδὴ ἀναφορὰ («*ἀρζουχάλη*»), στὸν Σουλτᾶνο, γιὰ νὰ βροῦν τὸ δίκιο τους. Οἱ στίχοι τοῦ δημοτικοῦ αὐτοῦ τραγουδιοῦ εἶναι πραγματικὰ ἀποκαλυπτικοί, ὅσο εἶναι καὶ ἀνατρεπτικοί:

*«Χαμπέρια πῆγαν στὸν Μυστρᾶ,
οἱ Τούρκοι σκοτωθῆκαν.*

*Κλαῖνε μαννάδες γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄνδρες.
Κλαῖνε καὶ οἱ χανούμισσες...*

Καὶ προσέξτε:

*Λένε, νὰ τῶβρει ἡ ἀφεντιά, νὰ τῶχει κι ὁ Ζαπίτης,
ποὺ τὸ ταξίλι ρίχνουνε νὰ τρῶν' οἱ μιμπασηδες.
Ἄριζιάλι θελᾶ κάμωμε, στὴν Πόλη θὰ τὸ πᾶμε,
στὸν βασιλιὰ θὰ δώσουμε, τὸ δίκιο μας νὰ βροῦμε».*

Ἔε, νομίζω δὲν χρειάζομαστε καμμία περαιτέρω ἀπόδειξη, γιὰ νὰ πειθοῦμε πόσο δυσβάστακτοι ἦταν οἱ φόροι ποὺ ἐπιβάρυναν τοὺς ραγιᾶδες.

* * *

Ὅλοι ὅμως αὐτοὶ οἱ φόροι δὲν ἦταν ἴσως τίποτα μπροστὰ στὸν πιὸ βαρῦ, τὸν πιὸ δυσβάστακτο ἀπ' ὅλους. Μιῆμα βεβαίως γιὰ αὐτὸν ποὺ ἔχει ὄνομα-

σθεῖ «φόρος αἵματος», τὸ ἀπαίσιο παιδομάζωμα. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ δραματικὴ ἀφαίμαξη τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὑπολογίζεται ὅτι τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Τούρκοι ἄρπαξαν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο περὶ τὸ ἓνα ἑκατομμύριο Ἕλληνόπουλα.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ ἐξωφρενικὲς προσπάθειες ὠραιοποίησης τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀπὸ αὐτὲς ποὺ δυστυχῶς δὲν παύουν νὰ μᾶς ἐκπλήσσουν στὶς μέρες μας, εἶναι αὐτὴ ποὺ ἐμφανίζει τὸ παιδομάζωμα ὡς –προσέξτε τί βρῆκαν νὰ ποῦν!– ὡς ἓναν... πρωτότυπο μηχανισμό κοινωνικῆς κινητικότητας, χάρη στὸν ὁποῖο παιδιὰ ἀπὸ φτωχὲς χριστιανικὲς οἰκογένειες εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ ἀνέλθουν κοινωνικά! Μὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ, θὰ ἔπρεπε ἀσφαλῶς νὰ λογιζόταν ὡς προπαγάνδα καὶ κατασκευοφάντηση τοῦ παιδομαζώματος οἱ στίχοι τοῦ γνωστοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ:

*«Κλαῖν' οἱ γοναῖοι τὰ παιδιά, κ' οἱ ἀδελφὲς τ' ἀδέλφια.
Κλαίγω κ' ἐγὼ καὶ καίγομαι καὶ ὅσο ζῶ θὰ κλαίγω.
Πέρσι πῆραν τὸν γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδελφό μου».*

Ἄλλῃ, σοβαρά, εἶναι αὐτὸ προπαγάνδα; Καὶ τότε τί εἶναι τὸ νὰ ποῦμε ὅτι τὸ παιδομάζωμα ἦταν ἓνας... πρωτότυπος μηχανισμὸς κοινωνικῆς κινητικότητας; Δόξα τῷ Θεῷ, δὲν χρειάζεται παρὰ λίγη μόνο κοινὴ λογικὴ, γιὰ νὰ καταλάβουμε ἀπὸ ποῖα πλευρὰ βρίσκεται ἡ προπαγάνδα, καὶ ἀπὸ ποῖα ἡ ἀπλή, ἀνθρώπινη ἀλήθεια.

Ἄλλῃ ἰδοῦ, θὰ μᾶς ποῦν πανηγυρικά, βρήκαμε μιὰ ἢ δύο ἀναφορὲς γιὰ χριστιανοὺς γονεῖς ποὺ παρέδωσαν μόνοι τους παιδιὰ στὸ παιδομάζωμα, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐπιβίωση καὶ τὸ μέλλον τους. Ὅμοια, ἀπαντᾶμε, καὶ σήμερα βρίσκουμε ὄχι μιὰ ἢ δύο, ἀλλὰ δυστυχῶς πάρα πάρα πολλὲς περιπτώσεις γονέων σὲ φτωχὲς χώρες τοῦ Τρίτου

μέ την ίδια λογική, και ή πολλή γνωστή εξέγερση τής Νάουσας τὸ 1705, ὅταν οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τής μακεδονικῆς πόλης ἀρνήθηκαν νὰ παραδώσουν τὰ παιδιά τους στὸ παιδομάζωμα, ξεσηκώθηκαν με ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρματωλὸ Ζήση Καραδημο καὶ φόνευσαν τοὺς ἐπιφορτισμένους με τὸ παιδομάζωμα Τούρκους ἀξιωματοῦχους, με τήν εξέγερση νὰ πνίγεται τελικὰ στὸ αἷμα με τήν ἀποστολὴ ἰσχυρῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων.

Ἐὰν καὶ δὲν λείπουν οἱ συγκινητικὲς ἱστορίες γιὰ παιδιά πού, ἐνῶ μεγάλωναν ὡς γενίτσαροι, διατη-

Ἔοιλοι οἱ φόροι δὲν ἦταν ἴσως τίποτα μπροστὰ στὸν πιὸ βαρὺ, τὸν πιὸ δυσβάστακτο ἀπ' ὅλους. Μιλήσαμε βεβαίως γιὰ αὐτὸν πού ἔχει ὀνομασθεῖ «φόρος αἵματος», τὸ ἀπαίσιο παιδομάζωμα. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ δραματικὴ ἀφαιμάξη τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὑπολογίζεται ὅτι τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες τής Τουρκοκρατίας οἱ Τούρκοι ἄρπαξαν με αὐτὸν τὸν τρόπο περὶ τὸ ἓνα ἑκατομμύριο Ἑλληνόπουλα.

Κόσμου, πού δίνουν μόνοι τους τὰ παιδιά τους νὰ τοὺς ἀφαιρέσουν ἓνα νεφρὸ, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐπιβίωσή τους. Τὸ μόνο πού μένει εἶναι νὰ μᾶς ποῦν ὅτι τὸ ἐμπόριο ὀργάνων εἶναι ἓνας... πρωτότυπος μηχανισμὸς πού ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιβίωση φτωχῶν οικογενειῶν σὲ χώρες τοῦ Τρίτου Κόσμου...

Ἄς θυμηθοῦμε ὅμως καὶ τὸν πολλὴ γνωστὸ πίνακα τοῦ Νικολάου Γύζη «Παιδικὸι ἀρραβῶνες»: Στὰ χρόνια τής σκληριᾶς, δύο οικογένειες ραγιάδων σὲ ἓνα φτωχικὸ σπίτι, παρουσίᾳ ἱερέα, ἀρραβωνιάζουν τὰ παιδιά τους, πού δὲν εἶναι πάνω ἀπὸ πέντε χρονῶν. Γιατί; Διότι ἡ ὀθωμανικὴ νομοθεσία ἐξαιροῦσε ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα παιδιά ἀνάπηρα ἢ... παντρεμένα. Ἀλλόκοτο, ἀλήθεια, πρᾶγμα, οἱ γονεῖς νὰ μὴν ἐπιθυμοῦν τὴν κοινωνικὴ ἀνέλιξη τῶν παιδιῶν τους καὶ νὰ μετέρχονται τέτοια τερτίπια, γιὰ νὰ τὴν ἐμποδίσουν... Παράδοξη ἀσφαλῆς,

ροῦσαν ἐν τούτοις τὴν ἀνάμνηση καὶ συνείδηση τής καταγωγῆς τους, ἐν τούτοις ἡ πικρὴ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὰ παιδιά πού ἀρπάζονταν χάνονταν γιὰ πάντα. Στὴν Ἡπειρο, μάλιστα, τὴν πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὸ παιδομάζωμα οἱ γονεῖς πήγαιναν μαυροφορεμένοι στὴν ἐκκλησία, ὅπου τὶς ἐπόμενες μέρες ψαλλόταν νεκρῶσιμη ἀκολουθία γιὰ τὰ παιδιά πού εἶχαν ἀρπάξει οἱ Τούρκοι. Τέτοιο ἦταν τὸ παιδομάζωμα.

* * *

Πέρα, τώρα, ἀπὸ τὴν ἐξοντωτικὴ φορολογία καὶ τὸ ἀπαίσιο παιδομάζωμα, οἱ ραγιάδες ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑφίστανται καὶ μιὰ σειρά ἀπὸ ἀπίστευτες ταπεινώσεις. Ἄς θυμηθοῦμε λίγα μόνο παραδείγματα. Ἄς φέρουμε στὴ σκέψη μας τίς, διάσπαρτες

στον έλλησικό κώρο, έκκλήσεις πού κτίσθηκαν στην Τουρκοκρατία: Έχουν τις πόρτες χαμηλές, ώστε σχεδόν πρέπει νά σκύψεις, γιά νά μπείς μέσα· και αυτό, γιά νά μή μπορούν οί Τουρκοί νά μπαίνουν στις έκκλήσεις έφιπποι και νά τις βεβηλώνουν, όπως συνήθιζαν νά κάνουν. Γιά τους υπόδουλους ραγιαδες υπήρχε μέχρι και ειδικός τρόπος νά κάθονται πάνω στα υποζύγια, γιά νά πηδοῦν άμέσως κάτω και νά προσκυνούν, άν τυχόν συνέβαινε νά δοῦν στον δρόμο τους κάποιον Τουρκο. Κάποτε, μάλιστα, οί Τουρκοί έφθαναν σέ τέτοιο σημείο θρασύτητας, ώστε άπαιτούσαν από τους ραγιαδες πού έβρισκαν στον δρόμο τους νά μεταφέρουν αυτούς τους ίδιους πάνω στους ώμους τους στον προορισμό τους.

Γιά τους υπόδουλους ραγιαδες υπήρχε μέχρι και ειδικός τρόπος νά κάθονται πάνω στα υποζύγια, γιά νά πηδοῦν άμέσως κάτω και νά προσκυνούν, άν τυχόν συνέβαινε νά δοῦν στον δρόμο τους κάποιον Τουρκο.

Κάποτε, μάλιστα, οί Τουρκοί έφθαναν σέ τέτοιο σημείο θρασύτητας, ώστε άπαιτούσαν από τους ραγιαδες πού έβρισκαν στον δρόμο τους νά μεταφέρουν αυτούς τους ίδιους πάνω στους ώμους τους στον προορισμό τους. Είναι πολύ γνωστό, γιά παράδειγμα, ότι με άφορμή ένα τέτοιο άκριβώς περιστατικό βγήκε στην παρανομία ό Ρήγας Φερραῖος.

Είναι πολύ γνωστό, γιά παράδειγμα, ότι με άφορμή ένα τέτοιο άκριβώς περιστατικό βγήκε στην παρανομία ό Ρήγας Φερραῖος: Ήταν νεαρός δάσκαλος σέ ένα σχολείο στο χωριό Κισσός του Πηλίου, όταν ένας Τουρκος άγας τον πρόσταξε νά μεταφέρει τις άποσκευές του μέσα στις λάσπες στην αντίπερα όχθη ενός φουσκωμένου, όρμητικού χειμάρρου, κατόπιν δέ άπαίτησε από αυτόν νά μεταφέρει και τον ίδιο στους ώμους του στην άπέναντι όχθη· ό Ρήγας άναγκασμένος τον πέταξε στον χείμαρρο, όπου ό άγας πνίγηκε, και κατόπιν βεβαίως ό Ρήγας, μή μπορώντας πλέον νά επιστρέψει ως δάσκαλος στον Κισσό, όπου καταζητείτο, ανέβηκε στο βουνό και κατατάχθηκε στο κλέφτικο σώμα του θείου του Σπύρου Ζήρα. Είχε καταλάβει, προφανώς, αυτό πού άργότερα θα βροντοφωνάξει στον *Θούριο*:

*Τί σ' ώφελεῖ άν ζήσης και εῖσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά
Βεζύρης, Δραγουμάνος, Άφέντης, κι άν σταθής,
ό Τύραννος άδίκως σε κάμει νά χαθής.*

* * *

Αυτό το τελευταίο μās υπενθυμίζει πώς οί ραγιαδες δέν είχαν νά υπομείνουν μόνο τις άπίστευτες ταπεινώσεις πού είδαμε· ή *Ίδια ή ζωή τους* βρισκόταν στο έλεος του Τουρκο άφέντη. Ό φόνος χριστιανού δέν λογιζόταν ως *έγκλημα*. Αυτό μοιάζει δύσκολο άκόμα και νά το συλλάβει κανείς σήμερα. Άρκεί νά φέρουμε στη σκέψη σας το κύμα διαμαρτυριών πού προκάλεσε πρδ ενός έτους στις Ήνωμένες Πολιτείες ή άφαίρεση της ζωής ενός μόνον Άφροαμερικανού από υπέρμετρα και πέρα γιά πέρα άδικαιολόγητη άστυνομική βία. Κατανοούμε άσφαλώς τους λόγους πού κάνουν πολλούς Άφροαμερικανούς νά ξεσηκώνονται, κάνοντας λόγο γιά ώμο ρατσισμό και διαμαρτυρόμενοι ότι

άντιμετωπίζονται ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας και ότι ή ζωή τους δέν μετράει. Σκεφθήτε, τώρα, τους ραγιαδες εκείνους της Τουρκοκρατίας, πού άκόμα και ή εν ψυχρώ άφαίρεση της ζωής τους μπορούσε νά μή λογίζεται καν ως άδίκημα, γιά το όποιο έπρεπε νά αναζητηθούν και νά καταλογισθούν ευθύνες.

Στην Κρήτη, όπου τα πράγματα είχαν ξεφύγει, υπάρχουν άναφορές ότι οί Τουρκοί συνήθιζαν νά χρησιμοποιούν τους άνυποψίαστους χριστιανούς περαστικούς ως στόχους, γιά νά δοκιμάζουν την ευθυβολία των πιστολιών τους, ενώ συχνά ήταν τα στοιχήματα γιά το ποιος θα κατόρθωνε πρώτος νά πετύχει έναν άνυποψίαστο περαστικό. Πυροβολούσαν και φόνευαν τους ραγιαδες πού δέν είχαν ρακί της άρεσκείας τους. Στην Εύβοια ένας Τουρκος έσφαξε με το μαχαίρι του έναν χριστιανό, γιατί δέν του άρεσε ή γεύση του πεπονιού πού αυτός του είχε δώσει. Και το σημαντικό είναι ότι όλα αυτά, το έπαναλαμβάνουμε, δέν λογιζόνταν καν ως άδίκημα, πού θα επέσυρε, επιτέλους, μιá κάποια ποιηή.

“Όταν ένας ραγιᾶς ἔπαιρνε ἀπὸ κάποιον Τοῦρκο λίγα σφυριά ρύζι μέσα σὲ ἕνα μαντήλι, τὸ μήνυμα ἦταν σαφές: “Ὁφείλε νὰ τοῦ δώσει χρήματα, διαφορετικὰ ἔπρεπε νὰ ἐτοιμάσει τὰ κόλληλά του. Καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐξόντωσης κάποιου ἦταν ἀπλήρῃ καὶ ἀσφαλῆς: Ἄρκοῦσε νὰ βρεθοῦν δύο ψευδομάρ-

ἄλλα τὸ πιὸ σοκαριστικὸ εἶναι ὅτι, λησμονώντας ἢ ἀποσιωπώντας ὅλα τὰ παραπάνω, ἔχουμε φθάσει νὰ ἀναρωτιόμαστε συχνά... γιατί ξεσηκώθηκαν οἱ Ἕλληνες.

* * *

“Όταν φέρνουμε στὴ σκέψη μας ὅλα ὅσα εἶδαμε παραπάνω –τὴν ἐξοντωτικὴ φορολογία, τὸ ἀπαίσιο παιδομάζωμα, τὶς ἀπίστευτες ταπεινώσεις, τὴν τόση περιφρόνηση γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ραγιᾶδων–, κατανοοῦμε ὅτι τὰ ὅσα ἤεμε γιὰ «μαύρη σκλαβιά» καὶ γιὰ «βαρὺ ζυγὸ τῆς δουλείας» δὲν ἀποτελοῦν... ὑπερβολὲς μιᾶς ἐθνοκεντρικῆς θεώρησης τῆς ἱστορίας. Κάθε ἄλλο! Ὅσο βαριεὲς ἐκφράσεις καὶ ἂν χρησιμοποιήσουμε, δύσκολα θὰ μπορούσαν αὐτὲς νὰ ἀποτυπώσουν τὴ ζωφερὴ πραγματικότητα

τυπεῖς νὰ ποῦν γιὰ κάποιον Ἕλληνα ὅτι «ἔβρισε τὴν πίστη τοῦ Τοῦρκου», γιὰ νὰ ὀδηγηθεῖ ὁ ἄτυχος Ἕλληνας στὴν ἀγχόνη.

Καὶ ὁ ἀπαγχονισμὸς, ἢ καὶ ὁ ἀποκεφαλισμὸς, ἦταν ἀπὸ τοὺς πιό... πολιτισμένους τρόπους ἀφαίρεσης τῆς ζωῆς. Διότι ὑπῆρχαν καὶ τὰ τσιγκέλια, ὅπου κρεμοῦσαν ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἄφηναν νὰ πεθάνουν μέσα σὲ ἀφόρητους πόνους· ὑπῆρχε ὁ πάσσαλος τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ – δὲν ξέρω ποῖος θὰ μπορούσε νὰ διαβάσει, χωρὶς νὰ ἀνατριχιάσει, τὴν περιγραφή τοῦ ἀνασκολοπισμοῦ, ὅπως μᾶς τὴ διασώζει ἕνας Γάλλος περιηγητὴς τοῦ 18^{ου} αἰῶνα ποὺ παρακολοῦθησε μιὰ τέτοια ἐκτέλεση· ὑπῆρχε, ἐπίσης, τὸ ψήσιμο σὲ σάρες· τὸ ἀργὸ σπάσιμο τῶν ὀστέων μὲ πέτρινες μπάλες ἢ σφυρί· ἢ ἐκδορά· ἢ... «ἀπεντέρωσις»· ὁ δημόσιος διαμελισμὸς. Ὅταν ὁ Πάολο Ἐρίτσο καὶ ἡ ἐνετικὴ φρουρὰ τῆς Χαλκίδας συμφώνησαν νὰ παραδώσουν τὴν πόλη, ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ τοὺς ἐπιτραπεῖ νὰ φύγουν μὲ τὸ κεφάλι πάνω στοὺς ὤμους τους, οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχαν πρόβλημα νὰ συμφωνήσουν· καὶ ὅταν ἡ πόλη παραδόθηκε, τοὺς πριόνισαν στὴ μέση...

Τέτοιες ἀναφορὲς εἶναι λογικὸ νὰ σοκάρουν.

Οἱ ραγιᾶδες δὲν εἶχαν νὰ ὑπομείνουν μόνο τὶς ἀπίστευτες ταπεινώσεις ποὺ εἶδαμε· *ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τους βρισκόταν στὸ ἔλλειος τοῦ Τοῦρκου ἀφέντη.*
Ὁ φόνος χριστιανοῦ δὲν λογιζόταν ὡς ἔγκλημα.

ποὺ εἶδαμε παραπάνω.

Ἄλλα πρέπει νὰ ποῦμε καὶ κάτι ἄλλο. Δὲν εἶναι μόνο οἱ ἄθλιες συνθήκες καὶ οἱ τόσες ταπεινώσεις αὐτὲς ποὺ ἔκαναν ζωφερὴ τὴν τουρκικὴ σκλαβιά. Ἡ λαχτάρα τῆς ἐλευθερίας ἀρκεῖ, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὸν ξεσηκωμὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν λίγο πρὶν τὴν Ἐπανάσταση εἶχαν μαζευτεῖ οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας καὶ ἔλεγαν ὁ καθένας τὶς σκέψεις του γιὰ τὸν ἐπικείμενο ξεσηκωμὸ, καὶ ἄλλος μὲν διεκραγῶδοῦσε τὰ δεινὰ τῆς σκλαβιάς, ἄλλος διετύπωνε τὶς ἐπιφυλά-

Ξεις του για την έννοιαν ἐξέγερση, πήρε τὸν λόγον ὁ γερο-Ἀσημάκης Ζαῖμης (ὁ πατέρας τοῦ Ἀνδρέα Ζαῖμη), ποὺ ὄλοι τὸν σέβονταν γιὰ τὴ σοφία του, καὶ εἶπε ἀπλῶς: «*Κάλλιο πουλάκι στὸ κλαδί, παρὰ πουλάκι στὸ κλουβί*».

Ὁ λόγος τοῦ γερο-Ἀσημάκη Ζαῖμη ἴσως μιὰ μεγάλη ἀλήθεια: Ἡ σκλαβιά εἶναι ἀφόρητο φορτίο ἀφ' ἑαυτῆς, ἀκόμα καὶ ἂν ζεῖς σὲ χρυσὸ κλουβί. Χώρια ποὺ στὴν περίπτωση τῆς Τουρκοκρατίας εἶδαμε ὅτι τὸ κλουβί γιὰ τοὺς ραγιᾶδες δὲν ἦταν ἀκριβῶς... χρυσό...

ὀθωμανικῆς ἐξουσίας. Τέτοιες φωνὲς ἐρμηνεύονται συχνὰ σὰν μιὰ βέβηλη ἐπίθεση ἐναντία στὰ ὄσια καὶ τὰ ἱερά τοῦ Ἔθνους. Στὴν πραγματικότητα, πρῶτ' ἀπ' ὅλα πρόκειται γιὰ σύμπτωμα τῆς ἐποχῆς μας. Μιᾶς ἐποχῆς ποὺ ἔχει ἀποκηρύξει τὸν ἐθνοκεντρισμὸ καὶ ἔχει ἀγκαλιάσει τὴν παγκοσμιοποίηση καὶ τὴν πολυπολιτισμικότητα. Τὰ ὑπόλοιπα ἔρχονται ἀπὸ μόνα τους: Ὅπως κάθε σχεδὸν ἐποχή, ἔτσι καὶ ἡ δική μας ἐποχὴ βλέπει τὸ παρελθὸν μὲ τὰ δικά της «γυαλιά», συχνὰ παραμορφωτικά, καὶ προσπαθεῖ, περισσότερο ἢ λιγώτερο συνειδητά, νὰ

Δὲν εἶναι μόνο οἱ ἄθλιες συνθήκες καὶ οἱ τόσες ταπεινώσεις αὐτὲς ποὺ ἔκαναν ζοφερὴ τὴν τουρκικὴ σκλαβιά. Ἡ λαχτάρα τῆς ἐλευθερίας ἀρκεῖ, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὸν ξεσηκωμὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν λίγο πρὶν τὴν Ἐπανάσταση εἶχαν μαζευτεῖ οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας καὶ ἔλεγαν ὁ καθένας τὶς σκέψεις του γιὰ τὸν ἐπικείμενο ξεσηκωμὸ, καὶ ἄλλος μὲν διεκτραγωδοῦσε τὰ δεινὰ τῆς σκλαβιάς, ἄλλος διετύπωνε τὶς ἐπιφυλάξεις του γιὰ τὴν ἐνοπλὴν ἐξέγερση, πήρε τὸν λόγον ὁ γερο-Ἀσημάκης Ζαῖμης (ὁ πατέρας τοῦ Ἀνδρέα Ζαῖμη), ποὺ ὄλοι τὸν σέβονταν γιὰ τὴ σοφία του, καὶ εἶπε ἀπλῶς: «*Κάλλιο πουλάκι στὸ κλαδί, παρὰ πουλάκι στὸ κλουβί*».

«Ἐλευθερία ἢ θάνατος!», βροντοφώναξαν οἱ ραγιᾶδες. Naί, ζοῦσαν μιὰ ζοφερὴ ζωὴ, μέσα σὲ ἄθλιες συνθήκες. Ἀλλὰ δὲν ξεσηκώθηκαν διεκδικώντας ἀνέσεις. Κάποιοι, μάλιστα, *θυσίασαν* ἀνέσεις καὶ ἀσφάλεια, γιὰ νὰ κερδίσουν τὴν πολυπόθητη ἐλευθερία. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης κήρυξε τὴν ἐναρξὴ τῆς Ἐπανάστασης στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, ὁ τελευταῖος Ἑλληνας ἡγεμόνας τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Βόδας Σοῦτσος συντάχθηκε μαζί του καὶ ἔκαψε δημοσίως τὰ ἡγεμονικά του ἐμβλήματα, διακηρύσσοντας ὅτι προτιμοῦσε «*τὸν τίτλον τοῦ τελευταίου πολίτη ἐνὸς ἐλεύθερου ἐλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τὸν τίτλον ἐνὸς ἡγεμόνος διοριζομένου ἀπὸ τοὺς Τούρκους*». Δὲν χρειάζεται νὰ ἀναφερθοῦμε περαιτέρω σὲ παραδείγματα Ἑλλήνων ποὺ θυσίασαν καὶ περιουσίες καὶ προνόμια στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν Ἐλευθερία.

Αὐτῆς τῆς λαχτάρας γιὰ τὴν ἐλευθερία ξέσπασμα ὑπῆρξε κατεξοχὴν ὁ ξεσηκωμὸς τοῦ Γένους τὸ 1821.

* * *

Ἄς φέρουμε ξανὰ στὴ σκέψη μας τὴν ροπὴ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν πρὸς μιὰ... ὠραιοποίηση τῆς

«κόψει καὶ νὰ ράψει» τὴν ἱστορία στὰ μέτρα της. Τίποτα πιὸ φυσικό, λοιπόν, ἀπὸ τὸ νὰ διερωτηθεῖ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας – ὁ γνήσιος ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας – μήπως ἡ Ὄθωμανικὴ αὐτοκρατορία, μιὰ κρατικὴ ὄντοτητα κατ' ἀρχὴν πολυεθνικὴ καὶ πολυπολιτισμικὴ, ἔχει ἀδίκως «συκοφαντηθεῖ» ἀπὸ τὴν ἐθνοκεντρικὴ προπαγάνδα ποὺ πρυτάνευσε τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ αὐτοκρατορία διαλυόταν καὶ ἀναδύονταν στὴ θέση της μιὰ σειρά ἀπὸ ἐθνικὰ κράτη. Ἄν κάποιος ὑποστηρίξει κάτι τέτοιο, τότε, ἂν μὴ τι ἄλλο, ἀρθρώνει λόγον ποὺ ἀκούγεται «σύγχρονος», λόγον ποὺ εἶναι «τῆς μόδας».

Μοιλαυῖτα, νομίζω ὅτι θὰ μπορούσαμε νὰ συμφωνήσουμε σὲ κάτι πολὺ ἀπλό: ὅτι τὸ θέμα δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι γιὰ μᾶς ποῖος λόγος εἶναι «μοντέρνος» καὶ «τῆς μόδας», ἀλλὰ ποῖος λόγος εἶναι ἀληθινός. Γιατί, ὅπως γράφει καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, «*Τί γὰρ ἂν καὶ μείζον πάθος κακόν τις τὸ τιμιώτατον τῶν ὄντων ζημιωθεῖς, τὴν ἀλήθειαν;*» – Τί μεγαλύτερο κακὸ θὰ μπορούσε νὰ πάθει κανεὶς, ἂν χάσει τὸ πολυτιμώτερο ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα, τὴν ἀλήθεια;